

Fecr Yayınları: 535

NAHÇİVÂNÎNİN TEFSİR YÖNTEMİ

Abdullah SADIKSOY

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA • Tel: (0312) 395 85 71
(Sertifika No: 47479)

1. Baskı: Haziran 2022

ISBN: 978-625-8005-80-6

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

NAHÇIVÂNÎ'NİN TEFSİR YÖNTEMİ

Abdullah SADIKSOY

Ankara 2022

Abdullah SADIKSOY

1961 yılında Muş ilinin Bulanık ilçesinde doğdu. İlk öğrenimini Bitlis'in Ahlat ilçesinde, Ortaöğrenimini Bitlis İmam Hatip Lisesinde tamamladı. Suudi Arabistan İslam Üniversitesi İslami İlimler bölümünden mezun oldu. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Yüksek Lisansını bitirdikten sonra Doktorasını Azerbaycan Milli İlimler Akademisi'nde tamamladı. Üç yıl Diyanet işleri Başkanlığında çalışıp, memuriyetini bıraktıktan sonra 1980 yılında Van'da başladığı ticaret hayatına İstanbul Esenyurt İnşaat Sanayinde devam etmektedir. Eğitim ve Hayra Hizmet Vakfı'nın aynı zamanda Genel Başkanıdır. Bir süredir İngiltere'de Language Studies International'de İngilizce eğitimine devam etmiştir. Evli ve 4 çocuk babası olan Dr. Abdullah Sadıksoy ileri düzeyde Arapça ve İngilizce bilmektedir. *Münâfikûn Suresi Tefsiri*, *Mekki ve Medeni Ayetler*, *Nahçivânî'nin Tefsir Metodu* isimli eserleri bulunan Abdullah Sadıksoy'un çeşitli gazetelerde köşe yazıları ve makaleleri yayımlanmıştır. Yurt dışında İngiltere, Suudi Arabistan, Kuveyt, Bulgaristan ve Azerbaycan'da çeşitli akademik toplantılar ve seminerlere katılmıştır. Van Tv ve TRT Arapça'da birçok programa katılmıştır.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	9
ÖN SÖZ	11
GİRİŞ	15
1. Araştırmanın Konusu	16
2. Araştırmanın Kapsamı	17
3. Araştırmanın Önemi	18
4. Araştırmanın Yöntemi	18

BİRİNCİ BÖLÜM

AZERBAJCAN'A GENEL BİR BAKIŞ VE NAHÇİVÂNÎ'NİN HAYATI

1.1. Azerbaycan'ın Coğrafi Konumu ve Tarihçesi	23
1.2. Etnik Yapısı	25
1.3. Dinî Yapısı	25
1.4. Tarihi	26
1.5. Siyasi Durumu	29
1.6. Azerbaycan'ın Kültürel Durumu	30
1.7. Ni'metullah b. Mahmud Nahçivânî'nin Hayatı	35
1.7.1. Doğumu ve Tahsili	35
1.7.2. Nahçivânî'nin Tasavvufî ve Takva Yönü	41
1.7.3. İlmî Şahsiyeti	43
1.7.4. Eserleri	45
1.7.5. Nahçivânî'nin Vefatı	47

İKİNCİ BÖLÜM

TEFSİR TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

2.1. Kur'an'ın Arapça Oluşu-----	51
2.2. Tefsir İlminin Önemi-----	52
2.3. Hz. Peygamber (s.a.v.) Döneminde Tefsir -----	55
2.4. Tefsir Kaynakları -----	56
2.4.1. Kur'an-ı Kerim-----	56
2.4.2. Peygamber'in (s.a.v.) Sünneti-----	57
2.4.3. Sahabe Döneminde Tefsir-----	59
2.4.4. Sahabe-----	62
2.5. Sahabenin Öncülüğünde Kurulan Tefsir Ekolleri-----	63
2.5.1. Mekke Tefsir Ekolü-----	63
2.5.2. Medine Tefsir Ekolü-----	65
2.5.3. Küfe Tefsir Ekolü-----	66
2.5.4. Ehl-i Kitap (Yahudi ve Nasraniler) -----	68
2.6. Tabiîn Döneminde Tefsir -----	71
2.6.1. Tabiîn Tefsir Kaynakları -----	73
2.6.2. Meşhur Tabiîn Müfessirler-----	74
2.6.3. Tabiîn Döneminde Tefsirin Özellikleri -----	75
2.6.4. Tedvin Döneminde Tefsir-----	77
2.7. Tefsir Kısımları-----	79
2.7.1. Rivayet Tefsiri -----	79
2.7.2. Dirayet Tefsiri -----	80
2.7.3. Dirayet Tefsiri ile İlgili Âlimlerin Görüşleri -----	83
2.7.4. Belli Başlı Dirayet Tefsirleri-----	84
2.7.5. Lügavi Tefsirler -----	85
2.7.6. Fıkhi Tefsirler -----	87
2.7.7. Tasavvufi Tefsir-----	88
2.7.8. İçtimai Tefsir -----	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TASAVVUF VE İŞARİ TEFSİR TARİHİ

3.1. Tasavvuf Kelimesinin Anlam Alanı -----	93
3.2. Tasavvufun Tanımı -----	94
3.3. Tarikatların Doğuşu -----	97
3.3.1. Nakşibendiyye Tarikati -----	98
3.3.2. Mürşid Aramanın Zorunluluğu -----	99
3.3.3. Biat -----	102
3.3.4. Tasavvufi Biat -----	103
3.3.5. Müridin Mürşidine Karşı Görevleri -----	106
3.3.6. Rabıta -----	110
3.4. İşari Tefsirin Ortaya Çıkışı -----	114
3.4.1. Kur'an'ın İşareti -----	114
3.4.2. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) İşareti -----	116
3.4.3. Sahabilerden Bu Hususta Gelen Rivayetler -----	118
3.4.4. İşari Tefsirin Şeri Yönü -----	119
3.4.5. İşari Tefsirin Şartları -----	121
3.4.6. İşari Tefsirin Bâtini Tefsirden Farkı -----	123
3.4.7. Tüsterî ve Tefsiri -----	126

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NAHÇİVÂNÎNİN TEFSİR YÖNTEMİ

4.1. Nahçivânî Tefsirine Genel Bir Bakış -----	131
4.1.1. Nahçivânî Tefsirinin Başlıca Özellikleri -----	131
4.1.2. Felak Suresinin Girişi -----	133
4.1.3. Felak Suresinin Sonu -----	133
4.1.4. Besmeleleri Tefsir Etmedeki Yöntemi -----	134
4.1.5. Rivayet Yönünden Özelliği -----	137

4.1.5.1. Ayetin Ayetle Tefsiri -----	138
4.1.5.2. Ayetin Hadisle Tefsiri -----	142
4.1.5.3. Kur'an'ın Sahabe Sözüleriyle Tefsiri -----	148
4.1.5.4. İsrailiyata Karşı Tutumu -----	152
4.1.5.5. Ehl-i Kitap'tan Gelen Haberlerin Hükmü-----	153
4.1.6. Dirayet Yönünden Özelliği-----	157
4.1.6.1. Esbab-ı Nüzul -----	158
4.1.6.2. Nasih ve Mensuh -----	164
4.1.6.3. Kıraat -----	168
4.1.6.4. Siyer-----	171
4.1.6.5. Muhkem ve Müteşabih -----	176
4.1.6.6. Ahkâm Ayetleri ile İlgili Tutumu -----	181
4.1.6.7. Ahkâm Ayetlerine Tasavvufi Açıdan Yaklaşımı	185
4.1.6.8. Huruf-u Mukattaaları Yorumu-----	189
4.1.6.9. Kelimeleri Tahlil Açısından Özelliği -----	192
a) Kelimeleri Zahirî Yönü ile Tahlil Etmesi-----	193
b) Kelimeleri Eş Anımlı Kelimelerle Tahlil Etmesi	195
4.1.6.10. Ayetler Arasındaki Münasebet Açısından Özelliği	196

SONUÇ----- 205

BİBLİYOGRAFYA ----- 210

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselâm
Ank.	: Ankara
b.	: İbn
Bas.	: Baskı
bas.y.y.	: Basım yeri yok
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
Hz.	: Hazreti
DÎA.	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
İst.	: İstanbul
K.	: Kitap
MÖ	: Milattan önce
MS	: Milattan sonra
ö.	: Ölüm
r.a.	: Radiyallahu anh
s.	: Sahife
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi Vesellem
Tah:	: Tahkik
trs.	: Tarihsiz
Yay.	: Yayınevi

ÖN SÖZ

Beşer tarihi içinde, Kur'an gibi, fert ve ulusların yaşamlarında derin tesir icra eden başka bir kitap göstermek mümkün değildir. Diğer eserlerde olmayan birçok üstün niteliği, ilahî bir kitap olması hasebiyle Kur'an'da görmek mümkündür. Bundan dolayı Kur'an, asırlar boyunca birçok ulusun, hukuk, ahlak, estetik ve sanat anlayışlarının teşekkülünde önemli rol oynamıştır. Bu derece fert ve ulusları etkileyen bir kitap üzerinde çalışma yapmanın önemi açıktır.

İlk nazil olan “*Yaradan rabbinin adıyla oku/araştır!*” (Alak, 96/1) ayeti gibi pek çok ayette ilim ve ilim erbabına büyük önem ve değer atfeden Kur'an'a uyan Hz. Peygamber de (s.a.v.) ashabını, Kur'an'ı iyi anlama noktasında ilim ve araştırmaya teşvik etmiş ve onlardan ilimle iştigal edenleri övmüştür.

Nitekim bir gün camiye girdiğinde ibadet eden ve ilimle meşgul olan iki grup insanla karşılaşan Hz. Peygamber (s.a.v.), “İkisi de çok güzel şeyler yapıyorlar.”¹ buyurarak ilimle meşgul olanların yanında oturmuş; böylece ilimle meşgul olmayı nafîle ibadete tercih ettiğini göstermiştir. O daha hayatta iken ashabdan, insanlığa büyük hizmetlerde bulunmuş birçok âlim yetiştirmiştir.

İcazi ve pek çok ilmî mevzuyu ihtiva etmesi nedeniyle Kur'an-ı Kerim, nazil olduğu günden itibaren insanların dikkatlerini celp ederek onları hayrette bırakmış, kendisini anlamaya ve detaylı bir şekilde incelemeye sevk etmiş ve merakla-

¹ Gazâlî, *İhyâ*, I, 10.

rını kamçılıyarak peşinden sürüklemiştir. Bu nedenle, asr-ı saadetten bugüne Kur'an, üzerinde en çok inceleme ve araştırma yapılan, ilim adamlarının gündemini en çok meşgul eden ve mesajlarının anlaşılması için hakkında en fazla eser yazılan kitap olmuştur.

Daha asr-ı saadette İbn Abbâs, İbn Mes'ûd ve Übey b. Kâ'b gibi sahabe âlimler, Kur'an'ı yorumlamaya (tefsir etmeye) başlamışlar ve anlaşılmasına çıkır açmışlardır. Onları takip eden selef âlimleri, Kur'an ilimlerinin birçoğunu bir arada cem etmeyi başarmış ve değerli eserleri insanlığın hizmetine sunmuşlardır. Ancak bilimsel çalışmaların artması ve her geçen gün daha fazla ilmî verilere ihtiyaç duyulması nedeniyle araştırma alanları daraltılmış ve daha verimli olunabilmesi için ihtisaslaşmaya gidilmiştir. Tefsir ve tefsir ilimleriyle ilgili muhtelif çalışma kesitleri bu ihtisaslaşma alanlarından biri olup ilk dönemlerden beri ekolleşmiş ve günümüze kadar genişleyerek devam etmiştir.

Tefsir çalışmaları, özellikle tabiun döneminden itibaren genişleyerek tüm İslam âlemine yayılmıştır. Kur'an'ı anlamak, hem ibadet hem dünya için bir saadet kaynağı olduğundan ilim erbabı, zihinlerini çalıştırarak Kur'an'ı her yönüyle araştırmaya koyulmuşlardır. Kur'an'ı daha iyi anlamak için yüzlerce tefsir yazılmış ve Kur'an muhtelif açılardan ele alınmıştır.

Kur'an'ı en fazla yorumlamaya çalışan disiplinlerden biri de kuşkusuz tasavvufur. Zira ilim erbabının büyük bir kısmı, aynı zamanda tasavvufa da meylederek o çerçevede ilmî faaliyet göstermiştir. Ni'metullah Nahçivânî de tasavvuf kervanına katılan ilim erbabı zincirinin halkalarından biridir.

Biz bu araştırmamızda, tasavvufi tefsir ekolünün önde gelen simalarından Ni'metullah Nahçivânî'nin, *el-Fevâtihü'l-İlâbiyye ve'l-Mefâtihü'l-Gaybiyye el-Mûdhâtu li'l-Kelimi'l-*

Kur'âniyye ve'l-Hikemî'l-Furkâniyye adlı tefsirini mukayeseli olarak inceledik ve ilim erbabının hizmetine sunmaya çalıştık.

Başta danışman hocam Prof. Dr. Vasim Muhammed Aliyev'e her konuda verdiği destek ve katkılarından dolayı şükranlarımı sunarım. Konu seçiminde yardımını esirgemeyen Prof. Dr. Mehmet Halil Çiçek'e ve çalışmanın yazımında ve gözden geçirilmesinde destek veren Prof. Dr. Abdullah Ünal'a teşekkür ederim.

Kur'an ilimlerine bir nebze olsun katkıda bulunursak kendimizi bahtiyar sayacağız.

Abdullah SADIKSOY

Van 2022